

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE ISTORIE „NICOLAE IORGA”

BUCUREȘTI

TEZĂ DE DOCTORAT

Viziuni asupra infernului în secolul al XV-lea: studiu de caz Malleus

Maleficarum

-Rezumat-

Coordonator științific
CS I dr. Virgil Ciocîltan

Doctorand
Robert Mirică

BUCUREȘTI

2018

CUPRINS

Introducere.....	p. 3.
Cap.I. Religie și superstiție în secolul al XV- lea.....	p. 16.
Cap.II. Vrăjitoarea în <i>Malleus Maleficarum</i>	p. 65.
Cap.III. Vrăjitorul în <i>Malleus Maleficarum</i>	p. 121.
Cap.IV. Diavolul și demonii în <i>Malleus Maleficarum</i>	p. 162.
Cap.V. Impactul cultural al tratatului <i>Malleus Maleficarum</i>	p. 193.
Concluzii.....	p. 223.
Anexe.....	p. 231.
Bibliografie.....	p. 260.

Cuvinte-cheie: infern, demonologie; inchizitie; vrajitoare; vrăjitori; demoni; diavol.

Unul dintre cele mai importante tratate de demonologie este *Malleus Maleficarum, Maleficas, et earum haeresim, ut phramea potentissima conterens* sau *Ciocanul vrăjitoarelor, care distruge vrăjitoarele și erezia lor ca o sabie cu două tăișuri*, tratat ce va defini genul ca atare. *Malleus Maleficarum* numit și *Ciocanul (împotriva) vrăjitoarelor* a apărut în 1487 și este opera a doi inchizitori generali, Heinrich Kramer și Jacob Sprenger.

Toate tratatele ulterioare vor prelua fie exemple din acest tratat (referitoare la diferite capacități ale vrăjitoarelor), fie anumite metode de interpretare a surselor canonice sau necanonice, ori chiar metode de aplicare a torturii. Tratatul este împărțit în trei părți principale, care la rândul lor sunt subîmpărțite în întrebări și soluții/răspunsuri. În acestea, sunt dezbătute dovezile privind vrăjitoria, agenții care sunt implicați în practicarea vrăjitoriei, practicile malefice și lecurile acestora, precum și diverse aspecte ce țin de latura juridică a acestui fenomen.

Autorii preiau exemple și idei de la demonologi predecesori sau contemporani, pe care le valorifică într-un mod productiv, cu scopul de a da o serie de argumente solide propriilor teorii. Tratatul a avut rolul unui îndreptar pentru inchizitori, un instrument de lucru, deoarece în cuprinsul lui sunt teoretizate atitudinile, capacitățile, farmecele pe care vrăjitoarele/vrăjitorii le-ar fi făcut. În același timp sunt catalogate

acțiunile diavolului, atât cele care sunt realizate cu ajutorul vrăjitoarei/vrăjitorului, cât și cele independente.

În cadrul acestei teze, pe care am intitulat-o *Viziuni asupra infernului în secolul al XV-lea: studiu de caz Malleus Maleficarum*, noi ne-am propus să analizăm concepțiile celor doi autori referitoare la: a) credințele și practicile vrăjitoarești (farmecele dăunătoare, rituari de inițiere și credința în existența întrunirilor sabatice) și b) detaliile ce țin de personajele demonice (diavol, demonii incubus și succubus) și demonizate (vrăjitoare, vrăjitori) și cele despre infern.

Teza noastră are la început o unitate cu un rol introductiv, fiind urmată apoi de cinci capitole, dedicate câtorva probleme importante, iar la final avem o unitate rezervată concluziilor.

În introducere am prezentat tema aleasă, motivația care a stat la baza alegerii acestei teme, istoricul cercetării, dar și aspectele care au scăpat din vedere până acum cercetătorilor și nu în ultimul rând, propria noastră contribuție adusă pentru rezolvarea aspectelor mai sus anunțate.

Capitolul I intitulat *Religie și superstiție în secolul al XV-lea*, a fost dedicat contextului istoric în care a fost redactat tratatul *Malleus Maleficarum*. Pe parcursul acestui capitol am ilustrat principalele superstiții și spaime care au dominat cultura Europei Occidentale creștine de-a lungul acestui veac. Mai apoi, am prezentat mai multe aspecte importante referitoare la literatura dedicată superstițiilor, lucrărilor de magie și practicilor exorcistice. În cea de-a doua parte a capitolului am analizat raportul dintre religia creștină oficială și erezie prin prezentarea a patru mari procese de erezie (Jan Hus, Ioana d'Arc, Gilles de Rais și Girolamo Savonarola).

Capitolul al II-lea intitulat *Vrăjitoarea în Malleus Maleficarum*, a sintetizat toate aspectele ce țin de practicile vrăjitoarești efectuate de femei. În cadrul acestui capitol am sistematizat informațiile referitoare la cele trei mari tipologii de vrăjitoare (tânăra vrăjitoare/seducătoarea, vrăjitoarea matură/moașa răpitoare și ucigătoare, bățâna vrăjitoare/instigatoarea la păcat). În plus, am examinat și câteva dintre farmecele pe care aceste vrăjitoare le practica, dintre care se pot aminti: vătămarea bărbaților cu impotență, lovirea femeilor cu infertilitate, stârnirea de furtuni. Un ultim aspect pe care l-am detaliat a fost cel legat de întrunirea nocturnă a vrăjitoarelor.

Capitolul al III-lea intitulat *Vrăjitorul în Malleus Maleficarum*, a prezentat o serie de povești referitoare la bărbații care practică acte de vrăjitorie. Din analiza acestor relatări am extras informațiile necesare pentru a contura tipologiile vrăjitorilor

din tratat. Am început prin a cerceta cele trei ramuri ale vrăjitoriei masculine: vrăjitori-arcași, fermecători ai armelor, necromanți, urmate de un studiu de caz pentru o figură aparte de vrăjitor: vrăjitorul Stadlin.

Capitolul al IV-lea intitulat *Diavolul și demonii în tratatul Malleus Maleficarum*, a cuprins descrierile făpturilor infernale, precum și o inventariere a puterilor și metamorfozelor acestor „duhuri necurate”. În prima parte a capitolului ne-am îndreptat atenția asupra figurii diavolului, punctând principalele transformări pe care le înfăptuiește, dar și multiplele capacități pe care acesta le posedă. În partea a doua a capitolului ne-am referit la demonii din subordinea diavolului, cu un accent deosebit pe figura demonilor incubus și succubus. De asemenea, am detaliat toate aspectele referitoare la infern. La finalul acestui capitol am analizat și câteva probleme legate de onomastica ființelor angelice, atât benefice, cât mai ales malefice.

Capitolul al V-lea intitulat *Impactul cultural al tratatului Malleus Maleficarum*, a enumerat câteva dintre urmele pe care acest tratat le-a lăsat moștenire generațiilor ulterioare. Mai întâi am reliefat o serie de influențe înregistrate în cadrul literaturii demonologice, făcând apel la tratatele lui Ulrich Molitor, *De lamiis et phitonicis mulieribus* (1489), Giovanfrancesco Pico della Mirandola, *Strix sive de ludificatione daemonum* (1524), Johannes Weyer, *De praestigiis daemonum* (1563) și Reginald Scot, *Discoverie of Witchcraft* (1584). Am urmărit cum ideile exprimate în cadrul tratatului *Malleus Maleficarum* au fost ilustrate în domeniul artelor plastice. Am avut în vedere gravurile realizate de maeștri ca Albrecht Dürer în *Inițiere în societatea vrăjitoarelor*, 1497 și *Vrăjitoare călărind țapul*, 1500/1502), Hans Baldung Grien în *Sabatul vrăjitoarelor*, 1510, *Întâmpinarea Anului Nou*, 1514, *Tânăra vrăjitoare și dragonul*, 1515 și *Grăjdarul fermecat*, 1544 și Niklaus Manuel în *Vrăjitoare bătrână*, 1518.

Ultimele pagini ale tezei au fost dedicate concluziilor și în ele am rezumat principalele caracteristici ale tratatului *Malleus Maleficarum*.

Tratatul de demonologie *Malleus Maleficarum/Ciocanul vrăjitoarelor* al călugărilor dominicani Heinrich Kramer și Jacob Sprenger, tipărit în 1487 la Speyer, a apărut într-o epocă în care s-au manifestat mai multe fenomene strâns legate între ele. Această perioadă de sfârșit de Ev Mediu, a fost caracterizată printr-o criză a autorităților religioase și încercările de reformă a acestei autorități, dar și prin

existența unei tendințe tot mai dese de a controla credințele populare și practicile conexe.

Secolul al XV-lea este veacul unei profunde crize spirituale, în care apar tot mai mulți mesageri divin inspirați și în care căpeteniile politice și militare cad pradă păcatelor împotriva firii, iar linia de demarcație dintre miracolul divin și iluzia demonică este tot mai subțire. În acest secol se înregistrează un avânt deosebit de important al literaturii dedicate diavolului și slujitorilor săi, dar și primele procese mai importante de vrăjitorie.

Neliniștea din partea autorităților clericale, frica tot mai mare de diavol, precum și procesele de vrăjitorie constituie cadrul general în care Heinrich Kramer și Jacob Sprenger compun lucrarea lor de demonologie. Pe tot cuprinsul lucrării *Malleus Maleficarum* personajul central este vrăjitoarea. De-a lungul și de-a latul operei inchizitoriale, vrăjitoarea apare într-o gamă variată de ipostaze. De la bătrâna fermecătoare la tână seducătoare, de la moașa răpitoare de copii la însoțitoarea demonilor.

În nenumărate pagini din scrierea celor doi inchizitori, vom găsi informații și detalii prețioase despre activitățile vrăjitoarelor. Aceste femei ne apar ca făcând farmece de dragoste sau stârnind furtuni și trăznete, distrugând recoltele și ucigând animalele domestice, dar și în cadrul unor întruniri nocturne prezidate de diavol, sau întreținând relații sexuale cu demonii de tip incubus.

Din arsenalul malefic al acestor femei decăzute nu lipsesc cele mai grave crime, ca: a) uciderea fetoșilor în pântecul mamelor, b) răpirea uciderea și devorarea nou-născuților și c) folosirea rămășițelor bebelușilor ca ingrediente pentru fabricarea diferitelor vrăji.

Dintre diferitele categorii de vrăjitoare, cei doi dominicani o aleg pe cea a vrăjitoarelor penitente pentru a ilustra veridicitatea faptelor vătămătoare ale acestor femei. Deși la rândul lor, fac parte alături de restul vrăjitoarelor din secta condusă de diavol, acestea sunt folosite de către Heinrich Kramer și Jacob Sprenger pentru a puncta anumite idei care necesită un surplus de "autoritate". Această autoritate provine din faptul că vrăjitoarele penitente au informațiile direct de la sursă, de multe ori ele fiind părtașe și/sau co-părtașe la faptele odioase săvârșite. Această diferențiere făcută între diferitele categorii de vrăjitoare reprezintă una dintre trăsăturile de bază ale acestui tratat demonologic. Adesea, Kramer și Sprenger realizează adevărate relații antitetice între diversele personaje din cadrul povestirilor incluse în *Malleus*

Maleficarum. Aceste relații predomină în povestirile legate de vrăjitoare (vrăjitoarea penitentă # moașa ucigătoare de copii, tânara vrăjitoare # bătrâna vrăjitoare, femeia credincioasă # desfrânata, soția pioasă # concubina), dar și în relatările referitoare la vrăjitori (credincios # vrăjitor-arcaș, judecător, oameni ai bisericii # Stadlin, ș. a.).

Atunci când în *Malleus Maleficarum* avem descrise episoade în care sunt menționate mai multe vrăjitoare, apar elemente de diferențiere și ierarhizare între ele. Vom avea vrăjitoare mai în vârstă sau mai tinere, vrăjitoare mai dăunătoare sau mai puțin dăunătoare. La fel stau lucrurile și în cazul vrăjitorilor. Figura vrăjitorilor-arcași ocupă un rol central, pe când cele ale fermecătorilor de arme și ale necromanților ocupă un rol aproape periferic. Există de asemenea un contrast între individualizare și generalizare; din totalul relatărilor despre vrăjitori, doar doua figuri se evidențiază în mod special (Punker din Rohrbach și Stadlin).

Cum era de așteptat, având în vedere trecutul, educația și ocupația celor doi autori, opera *Ciocanul vrăjitoarelor* prezintă o delimitare strictă a taberelor în cadrul povestirilor inserate în ea. Forțele binelui sunt reprezentate de figura atotputernică a lui Dumnezeu, de imaginile preacurate ale Mântuitorului și a sfintei sale mame, Fecioara Maria, sfinții îngeri, reprezentanții bisericii creștine și credincioșii ascultatori de poruncile bisericii; în timp ce forțele răului sunt reprezentate de Prințul demonilor, îngerii căzuți, demonii infernali, secta vrăjitoarelor și vrăjitorilor, precum și de numeroșii eretici, apostatați și desfrânați.

Pe parcursul tratatului, atunci când cei doi vorbesc despre victimele vrăjitoarelor, avem menționat ori un număr precis de victime (vezi mai jos, cazul bărbatului din Ravensburg căruia vrăjitoarea i-a ucis 23 de cai), ori folosite sintagme ca "recunoscuse că omorâse o mulțime de copii".

Din lectura cu atenție a relatărilor referitoare la diavol, îngeri căzuți și demoni, observăm faptul că, există o interșanjabilitate între termenii diavol/demon. Deși în cadrul scrierilor teologice creștine, termenul diavol este folosit exclusiv pentru căpetenia ființelor infernale, cei doi călugări dominicani îl folosesc și pentru a desemna îngerii căzuți și demonii. Tot legat de aceste spirite maligne trebuie să menționăm faptul că, acestea au un comportament duplicitar în relația dintre ele și colaboratorii lor umani (vrăjitoare, vrăjitori). Acest fapt este consemnat de către cei doi autori de mai multe ori în cadrul tratatului.

Ca mijloace de protecție împotriva demonilor și a acoliților lor umani, în cadrul tratatului *Malleus Maleficarum* avem folosirea semnului sfintei cruci și

rugăciunile adresate lui Dumnezeu și sfinților săi (vezi cazurile dedicate figurii vrăjitoarei bătrâne). Aceste mijloace de protecție servesc și ca markere de identificarea a personajelor pozitive.

Dintre toate farmecele efectuate de către slujitorii diavolului, în cadrul operei demonologice, accentul cade pe cele referitoare la relațiile de natură sexuală (furtul de penisuri, împiedicarea raporturilor sexuale între soți, provocarea impotenței bărbaților, vătămarea femeilor cu sterilitate și lipsă de apetit sexual, copularea vrăjitoarelor cu demonii incubus, copularea vrăjitorilor cu demonii succubus).

O altă trăsătură a acestui tratat este cea referitoare la tendința de structurare și ierarhizare a slujitorilor diavolului, în funcție de activități. În ceea ce le privește pe vrăjitoare, avem trei tipologii (1. moașele vrăjitoare, 2. tinerele seducătoare și 3. bătrânele corupătoare), iar în ceea ce îi privește pe vrăjitori avem de asemenea tot trei categorii (1. vrăjitori-arcași, 2. fermecători ai armelor și 3. necromanți).

a) Asocierile dintre ostia profanată și crucifixul străpuns, dintre stârnirea de furtuni și uciderea prin intermediul săgeților, b) perechile vrăjitoare-demon, vrăjitor-arcaș-demon, c) antagonismele dintre oferirea pruncilor demonilor # taina botezului creștin, ritualul blasfemiator al vrăjitorilor-arcași # sfânta liturghie) scot în evidență faptul că atât vrăjitoarea cât și vrăjitorul au aceleași roluri de jucat în cadrul acțiunilor instigate de diavol, singurele diferențe fiind legate de instrumentarul folosit și de zona în care își desfășoară fiecare activitatea. Fiecare sex în parte, folosește în efectuarea farmecelor, numai acele elemente care sunt specifice genului său.

Dintre cele trei mari personaje infernale din *Malleus Maleficarum* (diavol, vrăjitoare, vrăjitor), din punct de vedere cantitativ, predomină informațiile referitoare la vrăjitoare, diavolul și vrăjitorul fiind puși pe un plan secundar. Cei doi inchiזורi întorc pe toate fețele, tot ceea ce ține de puterile ei, de acțiunile ei, precum și de relațiile pe care aceasta le are cu diavolul, cu demonii inferiori sau cu oamenii.

Legat de ritualurile de inițiere la care sunt supuși vrăjitoarele și vrăjitorii trebuie să menționăm faptul că acestea sunt foarte asemănătoare. Atât vrăjitorii cât și vrăjitoarele de față cu membrii mai vechi ai sectei demonice se leapădă de credința creștină, profanează obiectele creștine, depun omagiu diavolului cu trup și suflet și semnează pactul cu acesta.

În toate tipurile de inițiere (câte tipuri de vrăjitoare avem, atâtea ritualuri de inițiere) avem îmbinate acțiuni fizice sau gesturi, cu rostirea de jurăminte, strigături sau blasfemii. Pe aceste căi, vrăjitoarea și vrăjitorul se predau diavolului, cu trup și

suflet, prin faptă și vorbă, iar ca recompensă primesc capacități supranaturale. În această tranzacție făcută între cele două părți stă eficacitatea ceremoniei malefice.

În general, de inițiere în tainele oculte, se ocupa o vrăjitoare cu experiență, care alegea victima în funcție de virtuțile ei, apoi prin intermediul unor promisiuni deșarte era atrasă într-o relație de natură sexuală cu un demon travestit în bărbat, primea ajutor de la acesta și la rândul ei, o dată ajunsă la vârsta bătrâneții, preia rolul de mentor și continuă ciclul de recrutări pentru secta demonică (vrăjitoare bătrână→fecioară→demon→vrăjitoare→vrăjitoare bătrână).

Toate poveștile din tratat care au ca subiect practici vrăjitoarești au un tipar standard: o scurtă introducere (identificarea locului și timpului în care are loc acțiunea) → menționarea victimei/victimelor → menționarea farmecului produs → identificarea răufăcătoarei/răufăcătorului → detalii cu privire la suferințelor victimei/victimelor → decizia protagonistului de a acționa → acuzarea publică a vrăjitoarei/vrăjitorului → arestarea vrăjitoarei/vrăjitorului → condamnarea răufăcătoarei/răufăcătorului → execuția acesteia/acestuia → reîntoarcerea victimelor la starea normală. De foarte multe ori în cadrul tratatului, cei doi inchișitori dau doar puține elemente de identificare, punând accent mai mult pe acțiunile prezentate, decât pe informațiile cu caracter personal.

La fel ca în cazul vrăjitoareii sau al vrăjitorului și despre diavol și acoliții săi infernali primim în cadrul tratatului *Malleus Maleficarum* o serie de informații importante. Aceste aspecte importante dezbătute pe larg de cei doi autori au fost cele legate de: a) metamorfozele demonilor, b) unicitatea și superioritatea lui Lucifer față de restul îngerilor căzuți, c) asemănările dintre semnele false ale Anticristului și cele demonice, d) felurile în care demonii incubus și succubus îi vatămă pe oameni, e) relațiile dintre practicile astrologice și acțiunile demonice și f) onomastica diavolului și a demonilor.

Deși foarte puternic, diavolul, se află totuși într-o relație de subordonare față de Dumnezeu. Această relație de subordonare a diavolului este repetată de mai multe ori în cadrul operei inchișitoriale, devenind un loc comun.

Cu privire la relația dintre diavol și oameni, Heinrich Kramer și Jacob Sprenger atrag atenția că nu toate păcatele sunt făcute la instigarea acestuia. Unele dintre ele fiind produse din cauza voinței omului. Și această opinie este des întâlnită în cadrul tratatului, servind ca atenționare pentru cititori.

În cadrul operei lui Heinrich Kramer și Jacob Sprenger aspectele ce țin de sfera creaturilor infernale sunt mult discutate (relațiile demonilor cu oameni, atributele și funcțiile lor), dar în mod surprinzător, despre locul lor de sălășluire, cei doi autori ating subiectul doar în treacăt și într-o manieră lapidară, sărăcă în informații.

Primele mențiuni despre iad în cadrul tratatului *Malleus Maleficarum* apar într-o discuție referitoare la locul unde sălășluiesc demonii. Cei doi inchișitori menționează faptul că demonii au două locuințe, una temporară (zonele aeriene de deasupra pământului) și una permanentă, iadul. Ei locuiesc în cea temporară până la sosirea Judecării de Apoi, urmând ca de atunci încolo, adică pe veci să fie întemnițați în iad. Cei doi autori ajung la concluzia că demonii au locuința în zonele aeriene, pe baza interpretării pasajului din *Cartea lui Iov* în care apare pentru prima oară satana.

Una dintre trăsăturile acestor doi autori, în cadrul tratatului *Malleus Maleficarum* este tendința de a ierarhiza și ordona. Mergând deci pe această cale, cei doi inchișitori ne spun că: "până și în iad va fi o ordine, bazată pe autoritate și punerea în practică a pedepselor, dar ca și torturile la care demonii și păcătoșii vor fi supuși și aici ordinea va fi impusă de Dumnezeu și nu de ei (demoni)". În funcție de rangul în ierarhie, demonii se vor ocupa de pedepsirea confrăților lor și a păcătoșilor, dar aceste torturi nu vor fi făcute după bunul lor plac, ci după voia lui Dumnezeu.

Iadul mai este menționat de câteva ori, atunci când vine vorba de eretici care nu vor să abjure, aceștia fiind în pericol de moarte și destinați să ardă în iad.

O altă mențiune a iadului este legată de un pasaj referitor la practica invocării morților. Kramer și Sprenger ne aduc la cunoștință faptul că atunci când ei cred că-l invocă pe mort din iad, pentru a răspunde la întrebările puse de ei, demonul apare luând chipul celui chemat și răspunde.

Ultima mențiune referitoare la iad este reprezentată de un enunț cu valoare de aforism: "Așa cum grația este urmată de viziunea casei cerești, așa și vina este urmată de pedeapsă în iad".

În tratatul *Malleus Maleficarum* iadul apare menționat arareori, fiind poziționat din punct de vedere al interesului celor doi autori, pe un plan cu totul secundar. Totuși, putem să observăm faptul că iadul este o locuință atât a morților, cât și a demonilor, precum și un loc de tortură, unde este pusă în aplicare justiția divină.

Tratatul *Malleus Maleficarum* a jucat un rol deosebit de important în structurarea credințelor referitoare la vrăjitoare și la practicile demonice ale acestora, dar și în diseminarea acestor credințe. Aceste credințe au fost preluate de autori diverși, de la colegi teologi (vezi cazul lui Ulrich Molitor) la filozofi sau medici (vezi cazurile lui Giovanfrancesco Pico della Mirandola și Johannes Weyer).

Pe lângă preluările din mediul cărțurăresc, avem de-a face și cu influențe ușor sesizabile în domeniul reprezentărilor grafice. Diverși artiști plastici au fost influențați în mod direct de poveștile și informațiile cuprinse în *Ciocanul vrăjitoarelor*. Prin bogăția detaliilor cuprinse în operele lor Albrecht Dürer, Hans Baldung Grien, Niklaus Manuel transpun în camp vizual, ceea ce Heinrich Kramer și Jacob Sprenger puseseră pe hârtie.